

Nieuwe uitgaven

[RECENSIES]

Matthijs de Ridder, *Overture 1912. Literatuur en Vlaamse Beweging aan de vooravond van de Grote Oorlog*, Antwerpen, AMVC-Letterenhuis, 2008, 384 pp., ill., ISBN 9789076785110 (AMVC-publicaties, nr. 11)

Dit boek verdient binnen het aandachtsveld van ons tijdschrift twee uiteenlopende kritische benaderingen. Vooreerst gaat het om een belangrijk aspect van de historiografie van de Vlaamse beweging dat tot op heden niet in alle breedte en diepte is behandeld, namelijk de specifieke verhouding tussen literatuur en flamingantisme in de negentiende eeuw (en bij uitbreiding tot 1914). Daarnaast heeft de auteur een waardevolle poging ondernomen om een welbepaald chronologisch segment binnen dit grote onderzoek af te zonderen en preciezer te omlijnen. Over beide aangelegenheden mag hier kort iets gezegd worden. Het gaat dan in allereerste instantie om de eeuwfeestherdenking van Hendrik Conscience (1812-1883), in Antwerpen in de zomer van 1912. Aan deze herdenking die op 12 augustus een waar hoogtepunt kende, relateert Matthijs de Ridder het beeld van een feestelijke overture, een opstap naar een nieuwe ontwikkeling, een nieuw discours dat zal doorklinken tot aan het gedonder van de kanonnen twee jaar later. Dit nieuwe discours heeft dan te maken met de vraag welke positie Conscience nog of niet meer bekleedde in literatuur en Vlaamse beweging. Bij een eerste lezing van dit boek lijken de festiviteiten een definitieve kentering in te luiden van de tot dan toe overweldigende invloed van de romanschrijver en een onafwendbaar nieuwe tijd in te luiden: de aanvang van een maatschappelijke en culturele discussie. Deze discussie leidde zowel tot een polarisering als tot een voorzichtige radicalisering van de Vlaamse beweging. Nadenkend

over Conscience, dacht men in feite aan de toekomst van Vlaanderen.

De polarisering had te maken met een fundamentele tegenstelling tussen Pol De Mont en August Vermeylen. Het 'vertoog' van De Mont in 1883 bevestigde de in zijn ogen intrinsieke relatie tussen literatuur en Vlaamse beweging, een taalnationale emancipatie, een vanzelfsprekende typisch negentiende-eeuwse identificatie. De mythologie verheven leuze over 'de man die zijn volk leerde lezen' functioneerde als vast ijkpunt. De Mont bezwoer op 12 augustus deze mythologie te bewaren. Hij "*beschouwde Conscience nog steeds als de goddelijke leider van de Vlamingen*". (p. 117) Er leek dus sedert 1883 niets veranderd en niets te veranderen. Op deze wijze verklankte De Mont de traditionele Vlaamse beweging, onwankelbaar naar de voltooiing tenderend, binnen een ideologische context die noodzakelijk vooruitliep op het nationalisme van de twintigste eeuw.

Vanzelfsprekend was dit niet het perspectief waarbinnen August Vermeylen zijn *Kritiek der Vlaamsche beweging* (1895) en zijn *Vlaamsche en Europeesche beweging* (1900, met verzwakking van zijn vroegere anarchistische uitspraken) had geconcipeerd. Eigenlijk rekende Vermeylen kordaat af met de traditionele identificatie tussen literatuur en Vlaamse beweging. Ook in zijn redenering in het feestelijke jaar, op 21 juli aan het Brussels Wiertzmuseum bij de onthulling van een gedenksteen voor conservator Conscience, is de afwijzing hoorbaar, zij het in omzichtiger bewoordingen. Het boek van De Ridder maakt derhalve duidelijk, maar dan in een segmentale benadering van het jaar 1912, dat zich een langere evolutie voltrokken had sedert 1883. Voor Vermeylen gaat het niet meer om taal en cultuur, maar ook om staats- en institutionele verbanden en Europese inbedding.

Op deze wijze is 1912 niet langer een haast vergeten jaar waarop zoveel sprekers luidop hadden nagedacht over de toekomst. Ook

andere literatoren als De Mont en Vermeylen zijn aan het woord gekomen of hebben de pen geroerd, in een koor dat verrevan eenstemmig was. Het boek biedt een haast exhaustieve aanduiding en kritische analyse van wie over Conscience bezig was. Ik beperk mij tot drie namen. Ook René De Clercq leverde een waar De Montiaans specimen af. Hij sprak op 11 augustus een grote lofrede uit (met verrassend veel weerklank in de pers in Vlaanderen en Nederland) en zijn boodschap getuigde “van een onverzettelijke traditionalistische houding”. (p. 220) Hetzelfde vinden wij bij Cyriel Verschaeve. Voor de kapelaan van Alveringem gold het niet zozeer de literatuur, als wel een krampachtig en bezwerend vasthouden aan wat hij de romantische erfenis van Rodenbach noemde. Zijn tekst (verschenen in het *Gedenksboek Conscience*, 1913), zo betoogt De Ridder, “was volledig volgens de ongeschreven grammatica van de taal van de Vlaamse beweging”. (p. 130) Verschaeve keerde zich af van de ware problemen die zich volgens Vermeylen voordeden. Zijn nostalgische blik naar Conscience sloot elke moderne doorbraak voor de studerende jeugd af, voor wie hij als enige meende te mogen spreken. (p. 135) En dan is er nog Hugo Verriest in deze regenboog van sprekers. De ‘pastor van te lande’ sprak op 21 november van het Consciencejaar in Delft, uiteraard over Guido Gezelle. (p. 172) Hier moet wel opgemerkt worden dat de boodschap van Verriest al langer in Nederland had geklonken (vanaf 1904) en voorbereid was door zijn opstellen over Rodenbach, Gezelle en Streuvels, in het weekblad *De Nieuwe Tijd* (1897). Er is echter meer aan de hand. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen in hoeverre Verriest en Vermeylen tussen 1895 en 1910 meer met elkaar gemeen hadden dan vermoed. De Mont, Verschaeve, De Clercq, keken allen te strak naar het verleden. Verriest niet. Ten slotte zitten in deze *Ouverture* onverwachte en onbekende figuren, zoals een

M.B. Ledegouwer (pseudoniem van Evarist Verdurme, p. 261 e.v.), een totaal vergeten vooroorlogse literatuurvernieuwer, waarbij enige voorlopersrol ten aanzien van Pol van Ostaijen opduikt. Sommige lezers hebben het misschien wat lastig bij deze segmentale aanpak en toespitsing op het jaar 1912. Maar het is bijzonder instructief om de lange aanloop plots en in alle scherpte te zien openplooiën in wat een haast vergeten jubileumjaar is.

[Romain Vanlandschoot]